

CLARA DUPONT-MONOD

**ΒΡΑΒΕΙΟ
FEMINA 2021**

**ΒΡΑΒΕΙΟ
GONCOURT DES
LYCÉENS 2021**

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Μετάφραση: Στέργια Κάββαλου

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Προσαρμογή**
ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: S'adapter
Από τις Éditions Stock, 2021
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Clara Dupont-Monod
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Στέργια Κάββαλου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ-ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Κατερίνα Δουρίδα
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Luisa Zardo, κατόπιν συμφωνίας με Editora Dublinense
ΜΑΚΕΤΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Βίκυ Αυδή
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ελένη Σταυροπούλου

© Clara Dupont-Monod, 2021
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2023

Πρώτη έκδοση: Μάρτιος 2023

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-4833-6
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-4834-3

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτίου.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.	PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
<i>Από το 1979</i>	<i>Publishers since 1979</i>
Έδρα:	Head Office:
Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση	121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Βιβλιοπωλείο:	Bookstore:
Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα	13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550	Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550

e-mail: info@psychogios.gr
www.psichogios.gr • <http://blog.psichogios.gr>

CLARA DUPONT-MONOD

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Μετάφραση: Στέργια Κάββαλου

«Αν εκείνοι σωπάσουν, οι πέτρες θα ουρλιάξουν».

Λουκάς, 19:40

«Τι θα πει “φυσιολογικό”; Η μητέρα μου είναι φυσιολογική, ο αδελφός μου είναι φυσιολογικός. Δεν έχω καμία επιθυμία να είμαι σαν αυτούς!»

L'Enfant penchée,

Benoît Peeters και François Schuiten

Ο ΠΡΩΤΟΤΟΚΟΣ

Μια μέρα, σε μια οικογένεια γεννήθηκε ένα παιδί απροσάρμοστο. Λέξη άσχημη και λίγο υποτιμητική, περιέγραφε όμως την πραγματικότητα ενός σώματος αδύναμου, ενός βλέμματος αεικίνητου και άδειου. Το «χαλασμένο» θα έφευγε, το ίδιο και το «ατελές», τέτοιες κατηγορίες λέξεων αφορούν ένα αντικείμενο εκτός λειτουργίας, που είναι μόνο για παλιοσίδερα. Το «απροσάρμοστο» διευκρινίζει ότι το παιδί ζούσε πέρα από το λειτουργικό πλαίσιο (ένα χέρι ξέρει να σφίγει, τα πόδια να προχωρούν) και ότι στεκόταν, ωστόσο, στο περιθώριο των ζωών των άλλων, όχι απόλυτα ενσωματωμένο σ' εκείνες αλλά συμμετέχοντας σε αυτές, όπως η σκιά στη γωνία ενός πίνακα, που μοιάζει παρείσακτη μεν αλλά είναι εκεί επειδή τη θέλησε ο ζωγράφος.

Στην αρχή, η οικογένεια δεν παρατήρησε το πρόβλημα. Μάλιστα, το μωρό ήταν πολύ όμορφο. Η μητέρα υποδεχόταν τους καλεσμένους που έρχονταν από το χωριό ή τις γύρω περιοχές. Οι πόρτες των αυτοκινήτων χτυπούσαν, τα σώματα

κινούνταν, γλιστρούσαν σχεδόν χορευτικά. Για να φτάσουν στον οικισμό, έπρεπε να οδηγήσουν σε δρόμους στενούς και φιδογυριστούς. Το στομάχι τους ανακατεύτηκε. Ορισμένοι φίλοι ήρθαν από ένα βουνό πολύ κοντινό, όμως, εδώ, «κοντινό» δε σήμαινε κάτι. Για να πας από το ένα μέρος στο άλλο, έπρεπε ν' ανέβεις και μετά να ξανακατέβεις. Το βουνό επέβαλλε τον ρυθμό του. Στη μέση του οικισμού, στην αυλή ένωθες καμιά φορά κυκλωμένος από πελώρια κύματα, ακίνητα, ανταριασμένα με πράσινο αφρό. Όταν φυσούσε και ο αέρας κουνούσε τα δέντρα, σαν να άκουγες τη βουή του ωκεανού. Κι έτσι, αυτή η αυλή στη μέση του οικισμού έμοιαζε με νησί προστατευμένο από τις θύελλες.

Μια βαριά ξύλινη πόρτα, μακρόστενη, καρφωμένη με μαύρα καρφιά άνοιγε προς τον χώρο αυτόν. Μια πόρτα μεσαιωνική, θα έλεγαν οι γνώστες, που κατασκευάστηκε πιθανόν από τους προγόνους που εγκαταστάθηκαν στη Σεβέν* πριν από αιώνες. Έχτισαν αυτά τα δύο σπίτια, μετά, το σκέπαστρο, τον φούρνο για το ψωμί, την αποθήκη για τα ξύλα και τον μύλο, εκατέρωθεν του ποταμού, και μπορούσαμε ν' ακούσουμε τους αναστεναγμούς ανακούφισης από τις άμαξες όταν ο στενός δρόμος γινόταν μικρή γέφυρα και άρχιζε να φαίνεται το μπαλκόνι του πρώτου σπιτιού που είχε θέα στο νερό. Πίσω από το ποτάμι, στη σειρά, υψωνόταν το άλλο σπίτι, εκεί όπου γεννήθηκε το παιδί, με τη μεσαιωνική πόρτα, τα φύλλα της οποίας άνοιγε η μητέρα για να υποδεχτεί τους φίλους και την οικογένεια. Πρόσφερε κρασί από κάστανα, που η μικρή ομήγυρη έπινε, εκστατική, στη σκιά της αυλής. Μιλούσαν χαμηλόφωνα για να μην ταράξουν το παιδί που καθόταν τόσο φρό-

* Περιοχή στην νοτιοκεντρική Γαλλία, στην Κεντρική Οροσειρά (Massif Central). (Σ.τ.Μ.)

νιμο στην αιώρα του. Μύριζε άνθη πορτοκαλιάς. Έμοιαζε συγκεντρωμένο και ήρεμο. Είχε μάγουλα στρογγυλά και χλωμά, καστανά μαλλιά, μεγάλα μαύρα μάτια. Ένα μωρό της περιοχής, ένα μωρό που της ανήκε. Τα βουνά έμοιαζαν με μοίρες που πρόσεχαν το λίκνο, με τα πόδια μέσα στα ποτάμια και το κορμί καλυμμένο από τον άνεμο. Το παιδί έγινε αποδεκτό, όπως και όλα τα άλλα. Εδώ τα μωρά είχαν μαύρα μάτια, οι γέροι ήταν λεπτοί και στεγνοί. Όλα ήταν υπό έλεγχο.

Στους τρεις μήνες, κατάλαβαν ότι το παιδί δε μιλούσε όπως κάνουν τα μωρά. Παρέμενε σιωπηλό την περισσότερη ώρα, εκτός απ' όταν έκλαιγε. Καμιά φορά ζωγραφιζόταν ένα χαμόγελο, ένα συνοφρύωμα, ένας αναστεναγμός μετά από το μπιμπερό, ένα ξάφνιασμα όταν έκλεινε η πόρτα. Αυτό ήταν όλο. Κλάματα, χαμόγελο, συνοφρύωμα, αναστεναγμός, ξάφνιασμα. Τίποτε άλλο. Δεν κουνιόταν. Παρέμενε ήρεμο, «αδρανές», σκέφτονταν οι γονείς του χωρίς να το λένε. Δεν εκδήλωνε κανένα ενδιαφέρον για τα πρόσωπα, τα κρεμασμένα μόμπιλε, τις κουδουνίστρες. Το βασικότερο, τα σκοτεινά του μάτια δεν εστίαζαν σε τίποτα. Έμοιαζαν να επιπλέουν κι ύστερα να γλιστράνε στο πλάι. Από εκεί, οι κόρες χόρευαν, ακολουθώντας τον χορό ενός αόρατου εντόμου, προτού καρφωθούν και πάλι στο κενό. Το παιδί δεν έβλεπε τη γέφυρα, τα δυο ψηλά σπίτια, ούτε την αυλή, ούτε τον παλιό τοίχο με τις κόκκινες πέτρες που τη χωρίζε από τον δρόμο, που ήταν χτισμένος εκεί από πάντα, και χίλιες φορές γκρεμίστηκε από τις καταιγίδες και τα καρραβάνια, χίλιες ξαναχτίστηκε. Δεν έβλεπε το βουνό με το χαρακωμένο δέρμα, με τα ατελείωτα δέντρα καρφωμένα στη ράχη του, με το ποτάμι να το σχίζει στα δυο. Τα μάτια του παιδιού χάιδευαν τα τοπία και τους ανθρωπούς. Δεν εξερευνούσαν.

Μια μέρα, εκεί που ξεκουραζόταν στο λίκνο του, η μητέρα του γονάτισε. Κρατούσε ένα πορτοκάλι. Πέρασε αργά το φρούτο από μπροστά του. Τα μεγάλα μαύρα μάτια δεν το ακολούθησαν. Κοίταζαν κάτι άλλο. Κανείς δεν ήξερε να πει τι. Πέρασε πάλι το πορτοκάλι, πολλές φορές. Ήταν η απόδειξη ή ότι το παιδί δεν έβλεπε καλά ή ότι δεν έβλεπε καθόλου.

Δε θα μάθουμε τίποτα για τα ρίγη που μια τέτοια στιγμή διαπερνούν την καρδιά μιας μητέρας. Εμείς, οι κόκκινες πέτρες της αυλής, που αφηγούμαστε αυτή την ιστορία, είμαστε δεμένες με τα παιδιά. Για εκείνα θέλουμε να μιλήσουμε. Εγκλωβισμένες μέσα στον τοίχο, βλέπουμε τις ζωές τους. Εδώ και χιλιετίες, είμαστε οι μάρτυρες. Τα παιδιά είναι πάντα οι ξεχασμένοι της ιστορίας. Τους φερόμαστε σαν σε προβατάκια, περισσότερο τα απωθούμε παρά τα προστατεύουμε. Μα τα παιδιά είναι τα μόνα που παίρνουν τις πέτρες και τις κάνουν παιχνίδια. Μας δίνουν ονόματα, μας χρωματίζουν, μας γεμίζουν σχέδια και γράμματα, μας βάζουν, μας κολλάνε μάτια, στόμα, μαλλιά από χόρτα, μας βάζουν τη μία πάνω στην άλλη για να φτιάξουν σπίτια, μας πετούν για να παίξουν βατραχάκια, μας βάζουν στη σειρά για τέρμα ή σιδηροδρομικές ράγες. Οι ενήλικες μας χρησιμοποιούν, τα παιδιά μάς μετατρέπουν σε κάτι άλλο. Γι' αυτό και είμαστε βαθιά δεμένες μαζί τους. Είναι ζήτημα ευγνωμοσύνης. Τους οφείλουμε αυτή την αφήγηση· κάθε ενήλικας θα έπρεπε να θυμάται ότι είναι υποχρεωμένος απέναντι στο παιδί που υπήρξε. Εκείνα λοιπόν κοιτάζαμε όταν ο πατέρας τα μάζευε στην αυλή.

Οι πλαστικές καρτέκλες έγδαραν το πάτωμα. Ήταν δύο. Ο μεγαλύτερος αδελφός, η μεσαία αδελφή. Καστανοί με μαύρα μάτια, προφανώς. Ο πρωτότοκος, από το ύψος των εννέα

του χρόνων, στεκόταν όρθιος, με τον κορμό ελαφρά κυρτωμένο. Είχε τα αδύνατα και σκληρά πόδια των παιδιών που ζουν εδώ, γεμάτα κακάδια και μελανιές, πόδια που είχαν μάθει να σκαρφαλώνουν, που ήξεραν τις πλαγιές και τις γρατζουνιές των θάμνων. Ενστικτωδώς, ακούμπησε το χέρι του στον ώμο της αδελφής του, ένα αντανάκλαστικό προστασίας. Ήταν αλαζόνας, όμως αυτή του η αλαζονεία ήταν απόρροια ενός ιδανικού πολύ υψηλού, ρομαντικού, που έβαζε το σθένος πάνω απ' όλα, και αυτό τον διαφοροποιούσε από τους υπερόπτες. Ανέκφραστος, πρόσεχε τη μικρότερη αδελφή του, επέβαλλε τους κανόνες της ισότητας στα πολλά τους ξαδέλφια, απαιτούσε από τους συμμαθητές του θάρρος και αφοσίωση. Εκείνοι που δεν έπαιρναν κανένα ρίσκο, ή που έπιαναν ρεκόρ στο δικό του βαρόμετρο δειλίας, είχαν την περιφρόνησή του, και αυτό ήταν μη αναστρέψιμο. Από πού αντλούσε τέτοια αυτοπεποίθηση κανείς δεν ήξερε να πει, μπορούσες μόνο να σκεφτείς ότι το βουνό τού είχε εμφυσήσει ένα είδος σκληρότητας. Είχαμε πολλές φορές την ευκαιρία να το διαπιστώσουμε: οι άνθρωποι πρώτα γεννιούνται από έναν τόπο, και συχνά αυτός ο τόπος λογίζεται για συγγενής τους.

Εκείνη τη νύχτα απέναντι από τον πατέρα του, ο πρωτότοκος στάθηκε όρθιος, με το σαγόνι να τρέμει, ανακαλώντας μέσα του τις ιπποτικές του αξίες. Όμως δε χρειάστηκε να σφίξει τις γροθιές του. Με ήρεμη φωνή, ο πατέρας τούς εξήγησε ότι ο μικρός τους αδελφός ήταν σίγουρα τυφλός. Τα ιατρικά ραντεβού είχαν γίνει, η οικογένεια το ήξερε δυο μήνες τώρα. Έπρεπε να αντιμετωπίσουν αυτή την τύφλωση ως τύχη επειδή εκείνοι, ο πρωτότοκος και η μεσαία, θα ήταν οι μόνοι στο σχολείο τους που θα ήξεραν να παίζουν με καλύτερες γραφής Μπράιγ.

Τα παιδιά ένιωσαν ένα πέπλο ανησυχίας, που διαλύθηκε γρήγορα από την προοπτική της δημοφιλίας. Παρουσιασμένη με αυτόν τον τρόπο, η δοκιμασία είχε τη γοητεία της. Τυφλός, και λοιπόν; Θα ήταν οι βασιλιάδες του διαλείμματος. Ο πρωτότοκος έβρισκε σε αυτό μια εγγενή λογική. Εκείνος ήταν ήδη ο άρχοντας του σχολείου, σίγουρος για τον εαυτό του, για την ομορφιά του, για την άνεσή του, και ο σιωπηλός χαρακτήρας του ενίσχυε την αύρα του. Πέρασε λοιπόν την ώρα του δείπνου διαπραγματευόμενος με την αδελφή του για το αν θα ήταν αυτός ο πρώτος που θα έδειχνε στην τάξη τις κάρτες γραφής Μπράιγ. Ο πατέρας έκανε τον διαιτητή, έπαιξε το παιχνίδι. Κανείς δεν είχε καταλάβει πραγματικά ότι από εκείνη τη στιγμή χαρασσόταν μια ρωγμή. Πολύ σύντομα, οι γονείς θα μιλούσαν για τις τελευταίες τους στιγμές ανεμελιάς, όμως η ανεμελιά, ως διεστραμμένη έννοια, άπαξ και χαθεί γίνεται ανάμνηση.

Πολύ γρήγορα, οι γονείς κατάλαβαν ότι το μωρό ήταν υποτονικό. Το κεφάλι του έπεφτε όπως συμβαίνει με τα νεογέννητα. Ήθελε πάντα ένα χέρι να στηρίζει τον λαιμό του. Τα χέρια και τα πόδια του έμεναν έτσι ακίνητα, χωρίς καμία δύναμη. Όταν ήθελε κάτι, δεν άπλωνε τα χέρια του, δεν ανταποκρινόταν, δεν προσπαθούσε να επικοινωνήσει. Ο αδελφός και η αδελφή του κουνούσαν μπροστά του κουνουνίστρες, παιχνίδια με έντονα χρώματα, μα το παιδί δεν έπιανε τίποτα, είχε το βλέμμα του αλλού.

«Ένα πλάσμα λιπόθυμο με ανοιχτά μάτια», δήλωσε συνοπτικά ο πρωτότοκος στη μεσαία.

«Δηλαδή, νεκρό», απάντησε απότομα παρά τα εφτά της χρόνια.

Ο παιδίατρος πίστευε ότι αυτό δεν προμήνυε τίποτα κα-

λό. Πρότεινε να γίνει αξονική εγκεφάλου υπό την καθοδήγηση ενός εξαιρέτου ειδικού. Έπρεπε να κανονίσουν το ραντεβού, να φύγουν από την κοιλάδα για να πάνε στο νοσοκομείο. Από εκεί, χάνουμε τα ίχνη τους, επειδή στην πόλη, κανείς δεν έχει ανάγκη τις πέτρες. Τους φανταζόμαστε όμως να παρκάρουν το αυτοκίνητο, να σέρνουν τα πόδια τους πάνω στον μακρύ τάπητα μετά τις αυτόματες πόρτες. Να περιμένουν όρθιοι μέσα σε μια αίθουσα, πατώντας πάνω στα πλακάκια από γκρι καουτσούκ, περιμένοντας τον καθηγητή. Ήρθε, τους φώναξε. Κρατούσε τις ακτινογραφίες στο χέρι. Τους πρότεινε να καθίσουν. Η φωνή του έγινε απαλή για την τελική ετυμηγορία. Το παιδί τους θα μεγάλωνε, σίγουρα. Όμως θα παρέμενε τυφλό, δε θα περπατούσε, δε θα μιλούσε, και τα μέλη του δε θα υπάκουαν σε τίποτα αφού ο εγκεφάλός του δε θα μετέδιδε *αυτό που έπρεπε*. Θα μπορούσε να κλαίει ή να εκφράζει το ότι είναι καλά, όμως μέχρι εκεί. Θα είναι για πάντα σαν ένα νεογέννητο. Βασικά, όχι ακριβώς. Ο καθηγητής εξήγησε στους γονείς με μια φωνή ακόμα πιο μητρική ότι το προσδόκιμο ζωής γι' αυτά τα παιδιά δεν ξεπερνούσε τα τρία έτη.

Οι γονείς έριξαν μια τελευταία ματιά σε αυτό που ήταν η ζωή τους. Από εδώ και πέρα όσα επρόκειτο να ζήσουν θα τους έκαναν να υποφέρουν, όπως και όλα όσα είχαν ζήσει πριν, τόσο η νοσταλγία της ανεμελιάς μπορεί να σε τρελάνει. Στέκονταν λοιπόν πάνω από το χάσμα ανάμεσα στον χρόνο που είχε παρέλθει και το τραγικό μέλλον, με τον πόνο και των δύο να βαραίνει πάνω τους.

Και οι δύο οπλίστηκαν με τα δικά τους ψυχικά αποθέματα ο καθένας. Οι γονείς πέθαιναν λίγο λίγο. Κάπου, μέσα στα βάθη της ενήλικης καρδιάς τους, το φως έσβησε. Κάθο-

νταν στη γέφυρα, πάνω από το ποτάμι, με τα χέρια πλεγμένα, ταυτόχρονα και μαζί και μόνοι. Τα πόδια τους κρέμονταν πάνω από το κενό. Τους τύλιγαν οι θόρυβοι της νύχτας όπως τυλιγόμαστε μέσα σε μια κάπα για να ζεσταθούμε ή να εξαφανιστούμε. Φοβόνταν. Αναρωτιόνταν: «Γιατί σ' εμάς;» Κι ακόμα: «Γιατί σ' αυτό, το μικρό μας;» Και φυσικά: «Τι θα κάνουμε;» Το βουνό φανέρωνε την παρουσία του με το ψιθύρισμα από τους καταρράκτες, τον άνεμο, τις λιβελούλες που πετούσαν. Οι πλαγιές του ήταν από σχιστόλιθο, μια πέτρα τόσο εύθρυπτη που είναι αδύνατο να τη λαξεύσεις. Προκαλούσε κατολισθήσεις. Ζηλεύαμε την άθραυστη αφοσίωση του γρανίτη ή του βασάλτη, πιο πάνω στην περιοχή, ή ακόμα και την πορώδη απορροφητικότητα του ασβεστόλιθου, προς τον Λίγηρα. Από την άλλη όμως, ποιος θα μπορούσε να δώσει περισσότερες αποχρώσεις της ώχρας; Ποια πέτρα εκτός από τον σχιστόλιθο έχει τόσες πτυχώσεις, που μοιάζει έτοιμη να λιώσει; Έτσι είχαν τα πράγματα. Το να μένεις εκεί σήμαινε ότι άντεχες το χάος. Και τώρα, καθισμένοι στο στηθαίο, οι γονείς ένιωσαν ότι αυτή τη λογική έπρεπε να εφαρμόσουν στη ζωή τους.

Τα άλλα δύο παιδιά, εκείνα δεν καταλάβαιναν τίποτα, εκτός από την ολέθρια δύναμη, που δεν αποκαλούσαν ακόμη λύπη, και που τους είχε στείλει σε έναν κόσμο αποκομμένο από τον κόσμο. Έναν τόπο όπου η νεαρή ευαισθησία τους θα γδερνόταν χωρίς κανείς να μπορεί να τους βοηθήσει. Η ωραία αθωότητα είχε τελειώσει. Θα ήταν μόνα απέναντι από το γκρεμισμένο κονκούλι τους. Όμως εκείνη την ώρα, τα παιδιά είχαν ακόμα αυτόν τον ρεαλισμό που σώζει τη ζωή. Δράμα ξεδράμα, τα παιδιά ήξεραν τι ώρα τρώμε. Ή τότε ψαρεύουμε τις καραβίδες. Ήμασταν στον Ιούνιο, το

παιδί ήταν έξι μηνών, όμως εκείνα το έβλεπαν διαφορετικά. Ήταν ζήτημα τιμής το να σκεφτούν ότι «Ιούνιος, το καλοκαίρι έφτασε, και μαζί του και τα ξαδέλφια». Αλλού, κι άλλα μικρά γεννιούνταν που μπορούσαν να δουν, να απλώσουν το χέρι, να κρατήσουν το κεφάλι τους, όμως αυτή τη φυσική ροή που ήταν αποκομμένη από τη δική τους μοίρα δεν τη βίωναν ως αδικία.

Αυτή η διάθεση κράτησε μέχρι τον χειμώνα. Ο πρωτότοκος και η μεσαία πέρασαν ένα χαρούμενο καλοκαίρι, κι ας απέφευγαν το θέμα του παιδιού με τα ξαδέλφια τους, κι ας φύλαγαν σε μια γωνιά της μνήμης τους τα κουρασμένα πρόσωπα των γονιών τους όπως και τις προσεκτικές τους προσπάθειες να μεταφέρουν το παιδί από το λίκνο στον καναπέ, από τον καναπέ στα μεγάλα μαξιλάρια της αυλής. Επέστρεψαν στο σχολείο τους, έκαναν παρέα με άλλους μαθητές, όριζαν το πρόγραμμά τους με τα πηγαίνελα στο σχολείο, ύφαιναν τις ζωές τους παράλληλα.

Έτσι, τα Χριστούγεννα δε χάλασαν. Γι' αυτές τις οικογένειες του βουνού, ήταν σημαντική στιγμή. Ξανά, οι πόρτες των αυτοκινήτων χτύπησαν, ο οικισμός έγινε το σημείο συνάντησης της κοιλάδας. Έμπαιναν στην αυλή με τα χέρια φορτωμένα προμήθειες, αργά, το δάπεδο από σχιστόλιθο ήταν παγωμένο. Τα επιφωνήματα έκπληξης άφηναν μικρά σύννεφα στον αέρα. Ο ουρανός είχε ένα μεταλλικό μαύρο χρώμα. Τα παιδιά είχαν κρεμάσει απέναντί μας γιρλάντες από χρωματιστές λάμπες για να οδηγήσουν τους καλεσμένους, είχαν βάλει στα πόδια μας πυρσούς. Ύστερα κουκουλώνονταν, έπαιρναν έναν φακό, έφευγαν για το βουνό για να αφήσουν τα ρεσό προκειμένου ο Άγιος Βασίλης να διακρίνει την πίστα προσγειώσης από τον ουρανό. Οι καμινά-

δες ράγιζαν από τόσο δυνατές φωτιές που οι μικρότεροι δεν πίστευαν ότι μια μέρα θα μπορέσουν να σβήσουν. Δεκαπέντε άτομα μαζεύονταν στην κουζίνα για να ετοιμάσουν βραστό αγριογούρουνο, τερίνες, κρεμμυδόπιτες. Η γιαγιά από τη μεριά της μαμάς, κοντή, ντυμένη με σαπέν, έδινε τις εντολές. Μπροστά από το παραφορτωμένο έλατο, τα ξαδέλφια έβγαζαν τα φλάουτα και το βιολοντσέλο. Καθάριζαν τον λαιμό τους, έπιαναν μια νότα. Πολλοί πήγαιναν σε χορωδία. Οι περισσότεροι δεν ήταν θρήσκοι, όμως όλοι ήξεραν τους προτεσταντικούς ύμνους. Στους πιο νέους, εξηγούσαν ότι, αντίθετα με ό,τι έλεγαν οι καθολικοί (που οι ηλικιωμένοι θείοι ονόμαζαν ακόμη «οι παπικοί»), κόλαση δεν υπήρχε, ότι δεν είχαν ανάγκη από κάποιον ιερέα για να μιλήσουν στον Θεό και ότι έπρεπε πάντα να αμφισβητούν την πίστη τους. Οι ρυτιδωμένες ξαδέλφες πρόσθεταν ότι ένας καλός προτεστάντης κρατάει τον λόγο του, σφίγγει τα δόντια και εξομολογείται λίγο. «Πίστη, σθένος και σεμνότητα», συμπέραναν κοιτάζοντας τα παιδιά, που δεν τις κοιτούσαν. Η μουσική και τα αρώματα υψώνονταν μέχρι τα τεράστια δοκάρια, διαπερνούσαν τους τοίχους και ξεχειλίζαν μέσα στην αυλή. Είχαν ελάχιστες διαφορές από τα βράδια αλλοτινών καιρών, τότε που οι άνθρωποι μαζεύονταν γύρω από τη φωτιά, με τα χέρια χωμένα κάτω από την κοιλιά των προβάτων τα οποία άφηναν να μπαίνουν μέσα όταν είχε μεγάλα κρύα.

Το παιδί ήταν μέσα στο λίκνο του, κοντά στη φωτιά. Ήταν το μοναδικό σταθερό σημείο σε αυτή τη μεγάλη αναστάτωση. Μύριζε τις μυρωδιές από την κουζίνα με τον ενθουσιασμό ενός μικρού ζώου, ένα μικρό χαμόγελο έλαμπε καμιά φορά στο πρόσωπό του. Ένας ξεχωριστός θόρυβος (το ακόρντο του βιολοντσέλου, το μικροσκοπικό χτύπημα της τερίνας που ακούμπησε πάνω στο τραπέζι από βελανιδιά, το εύρος

μιας δυνατής φωνής, το γάβγισμα ενός σκύλου) προκαλούσε μια ελαφριά σύσπαση των δαχτύλων του. Το κεφάλι του γυρνούσε στο πλάι, το μάγουλό του ακουμπούσε στο ύφασμα του λίκνου αφού ο λαιμός του δε συγκρατούσε τίποτα. Τα μάτια του, ραμμένα με μακριές καφέ βλεφαρίδες, πλανιόνταν με βραδύτητα και βαρύτητα. Έμοιαζε να είναι πολύ συγκεντρωμένο και ταυτόχρονα αλλού. Είχε μεγαλώσει. Ήταν πάντα υποτονικό, όμως τα μαλλιά του είχαν γίνει μια πυκνή αφάνα. Και οι γονείς είχαν αλλάξει.

Κατά τη διάρκεια της νύχτας των Χριστουγέννων, σημειώθηκαν πολύ μικρές αλλαγές. Ο μεγαλύτερος της οικογένειας στράφηκε προς το παιδί. Γιατί εκείνη τη στιγμή, δε μάθαμε ποτέ. Ίσως η αναπηρία του αδελφού του, που πλέον ήταν ορατή, του απαγόρευε να παραμείνει αδιάφορος. Ίσως, μεγαλώνοντας κι εκείνος, απογοητευμένος από μια πραγματικότητα που δεν ταίριαζε καθόλου με τις υψηλές του φιλοδοξίες, να βρήκε σε αυτό το παιδί τα πλεονεκτήματα ενός ήρεμου συντροφού, τόσο σταθερού και πιστού στον ίδιο που δε θα τον απογοήτευε ποτέ. Ή ίσως, απλώς, να συνειδητοποιήσει την κατάσταση και το ιπποτικό ιδεώδες του να τον έσπρωξε, με τρόπο μη αναστρέψιμο, στη φροντίδα και στην προστασία του πιο αδύναμου. Πάντα ο πρωτότοκος σκουπίζε το στόμα του παιδιού, στήριζε την πλάτη του, του χάιδευε το κεφάλι. Απομάκρυνε τους σκύλους, ζητούσε ησυχία. Δεν έπαιξε πια ούτε με τα ξαδέλφια του ούτε με την αδελφή του. Κι εκείνα δεν τον ξαναενόχλησαν. Τον ήξεραν ως ένα όμορφο συνεσταλμένο αγόρι που, μέχρι τώρα, είχε φανεί θερμοκέφαλος, λίγο χλευαστικός, που είχε συναίσθηση της ανωτερότητάς του. Ποιος είχε περπατήσει πάνω στα ίχνη των αγριογούρουνων, ποιος είχε μάθει τοξοβολία, ποιος να κλέβει κυνώνια; Ποιος μπορούσε να περπατήσει μέσα στο φουσκω-

μένο νερό του ποταμού που λάσπωνε από τις καταιγίδες; Να περπατήσει μέσα στη μαύρη νύχτα, την απολύτως θολή, τρομακτική και επικίνδυνη; Να κατεβάσει την κουκούλα του με μια κίνηση σίγουρη, για να αποτρέψει τις νανονυχτερίδες, τρόμος της αδελφής και των ξάδερφών του, να σκαρφαλώσουν στα πυκνά καστανά μαλλιά του; Ο μεγαλύτερος. Μοναχικός και βασιλικός, με την ψυχρή αυτοπεποίθηση. Η ήρεμη αυθεντία των αρχόντων, σκέφτονταν οι δικοί του.

Αυτή τη φορά, δεν πρότεινε τίποτα. Η αδελφή του και τα ξαδέλφια του κάθονταν γύρω του σε αναμμένα κάρβουνα, χωρίς να τολμούν να τον ενοχλήσουν, όμως έβραζαν. Ο πρωτότοκος φάνηκε πιο σιωπηλός απ' ό,τι συνήθως. Δεν απομακρύνθηκε από τη φωτιά που ήξερε να διατηρεί, προσέχοντας ο αδελφός του να είναι στα ζεστά. Είχε βάλει ένα μαξιλάρι μέσα στο λίκνο για να σηκώσει το κεφάλι του. Διάβαζε, το δάχτυλό του γλιστρούσε στη σφιγμένη γροθιά του παιδιού, που κρατούσε τα χέρια κλειστά, σαν το αιώνιο μωρό που ήταν. Ήταν κάπως παράξενο να βλέπεις ένα αγόρι γύρω στα δώδεκα, υγιέστατο, να αποκοιμείται μαζί με ένα άλλο, ήταν παράξενο χωρίς να είναι ακόμα αλλόκοτο: το ύψος ενός παιδιού σχεδόν ενός έτους που είχε όμως το στόμα μισάνοιχτο, που δεν έκανε προσπάθεια για επαφή, που ήταν πολύ ήρεμο, με το μαύρο του βλέμμα να στριφογυρίζει. Η φυσική τους ομοιότητα ήταν ολοφάνερη και κανείς δεν ήξερε να πει γιατί αυτή η ομοιότητα τρυπούσε την καρδιά. Όταν ο μεγαλύτερος σήκωνε το κεφάλι από το βιβλίο του, το σταθερό και σκοτεινό του βλέμμα, οι μεγάλες βλεφαρίδες έμοιαζαν ζωτανή ρεπλίκα του μικρού που ήταν δίπλα του.

Εκείνο το βράδυ των Χριστουγέννων έγινε κάτι μη αναστρέψιμο. Στους μήνες που ακολούθησαν, ο πρωτότοκος δέ-

θηκε μαζί του βαθιά. Πριν, είχε τη ζωή του, τους άλλους. Τώρα, είχε τον αδελφό του. Τα δωμάτιά τους ήταν δίπλα δίπλα. Κάθε πρωί, ο πρωτότοκος ξυπνούσε νωρίτερα από το υπόλοιπο σπίτι, έβαζε το πόδι του στο πάτωμα, έτρεμε από την επαφή με τα πλακάκια. Έσπρωχνε την πόρτα, πήγαινε προς το κρεβάτι με τις λευκές σιδερένιες σπείρες, στο ίδιο κρεβάτι που εκείνος και η αδελφή του κοιμόνταν επίσης, προτού μεγαλώσουν και ζητήσουν ένα πιο κατάλληλο. Το παιδί εκείνο δε ζητούσε τίποτα. Επομένως κράτησε αυτό το κρεβάτι. Ο πρωτότοκος άνοιγε το παράθυρο, άφηνε να μπει το πρωινό. Ήξερε να σηκώνει απαλά το παιδί, με το χέρι στον αυχένα του, να το μεταφέρει στην αλλαξιέρα. Το άλλαζε, το έντυνε, μετά κατέβαινε με προσοχή στην κουζίνα για να του δώσει τον πουρέ που είχε ετοιμάσει από την προηγούμενη ημετέρα του. Όμως, προτού κάνει όλες αυτές τις κινήσεις, έσκυβε πάνω από το μαξιλάρι. Έβαζε το μάγουλό του στο μάγουλο του παιδιού, μαγεμένος από αυτή την τόσο απαλή χλωμάδα, και έμενε έτσι, μέσα σε αυτή την ακίνητη επαφή, δέρμα με δέρμα. Απολάμβανε το αφράτο, κρεμώδες μάγουλό του, που ήταν ανυπεράσπιστο, που φώναζε για ένα χάδι, που προσφερόταν μόνο για εκείνον, τον μεγαλύτερο. Η ανάσα του παιδιού ήταν κανονική. Τα μάτια τους δεν κοιτούσαν προς την ίδια κατεύθυνση, ο πρωτότοκος το ήξερε καλά. Εκείνος κοιτούσε τα βουναλάκια του κρεβατιού και, πίσω, το παράθυρο που έβγαζε στο ποτάμι. Το παιδί κοιτούσε κάπου, κολημένο σε έναν ρυθμό που κανένας δεν μπορούσε να καταλάβει. Έσφιγγε τα μάτια. Του περιέγραφε το κρεβάτι και το παράθυρο, τον λευκό αφρό του ποταμού, το βουνό πέρα από την αυλή, το πάτωμα από σχιστόλιθο στο μπλε της νύχτας, την ξύλινη πόρτα, το παλιό τείχος, εμάς, τις πέτρες και τις χάλκινες αποχρώσεις μας, τα λουλούδια που ξεχειλίζουν από τις γε-

μάτες γλάστρες τους με τα δυο μικρά χερούλια σαν αυτιά. Κοιτά στο παιδί, έμαθε να έχει υπομονή. Για καιρό, η ψυχρή συμπεριφορά του ήταν η καλύτερη βιτρίνα για να καθησυχάσει την ανησυχία του. Του άρεσε να προκαλεί τα γεγονότα για να μην τα περιμένει ποτέ. Η αλήθεια είναι ότι τον τρομοκρατούσε τόσο η ιδέα τού να είναι στο έλεος ενός πράγματος, που προτιμούσε να το ξεκινήσει αυτός. Έτσι, αντί να φοβάται το πανδαιμόνιο στο προαύλιο την ώρα του διαλείμματος, το απόλυτο σκοτάδι της νύχτας στο βουνό, την επίθεση των νανονυχτερίδων, είχε πάρει τον έλεγχο. Και ξεχνούταν στην αυλή μέσα στη νύχτα ή κάτω από τον θόλο του υπογείου, όπου έμεναν οι νανονυχτερίδες, και ο πανικός μιας εισβολής τις έκανε να τρέχουν προς κάθε κατεύθυνση.

Με το παιδί, τίποτα απ' όλα αυτά δε λειτουργούσε. Το παιδί ήταν απλώς εκεί. Δεν είχε τίποτα να φοβάται αφού δεν υπήρχε καμία απειλή, καμία υπόσχεση. Ο πρωτότοκος ένωσε μέσα του να παραδίνεται. Δεν υπήρχε λόγος πια να βγαίνει μπροστά. Κάτι τον είχε αγγίξει, ένα μήνυμα που ήρθε από μακριά συγκαλούσε την ηρεμία των βουνών, την πανάρχαια παρουσία μιας πέτρας ή ενός ποταμού, του οποίου η ύπαρξη είναι αυτόνομη. Παιζόταν μέσα του η υποταγή στους νόμους του κόσμου και στα εμπόδιά τους, χωρίς αντίδραση ή πίκρα. Το παιδί ήταν εκεί με τρόπο τόσο προφανή όσο ένας κυματισμός του εδάφους. «Καλύτερα να αντέχεις παρά να ελπίζεις», έλεγε, και ήταν μια παροιμία από τη Σεβέν. Δεν έπρεπε να επαναστατήσει.

Αγαπούσε πάνω απ' όλα την ανέκφραστη καλοσύνη, την πρωταρχική αγνότητα του παιδιού. Η συγγνώμη ήταν στη φύση του αφού δεν έκανε καμία κριτική. Η ψυχή του αγνοούσε, με τρόπο απόλυτο, τη σκληρότητα. Η ευτυχία του περιοριζόταν σε πράγματα απλά, την καθαριότητα, τον κορεσμό,

την απαλή μοβ πιτζάμα ή ένα χάδι. Ο μεγαλύτερος καταλάβαινε ότι έτσι διατηρούσε την εμπειρία της αγνότητας. Αυτό τον άλλαξε. Δίπλα στο παιδί, δεν έψαχνε να ταρακουνήσει τη ζωή φοβούμενος ότι θα του ξεφύγει. Η ζωή ήταν εκεί, σε απόσταση αναπνοής, ούτε φοβισμένη, ούτε μαχητική, απλώς παρούσα.

Με τον καιρό, αποκωδικοποίησε το κλάμα του. Ήξερε ποιο σήμαινε ότι πονάει η κοιλιά του, ότι πεινάει, ότι δε νιώθει καλά. Κατείχε ήδη μια γνώση που κανονικά θα την ανακάλυπτε πολύ αργότερα, πώς να αλλάξει μια πάνα ή να ταΐζει πουρέ λαχανικών. Τακτικά, ανανέωνε τη λίστα με τα πράγματα που έπρεπε να αγοράσει, όπως μια ακόμα μοβ πιτζάμα, μοσχοκάρυδο για να δώσει άρωμα στον πουρέ, λουσιόν καθαρισμού. Έδινε τη λίστα στη μητέρα του που την εκτελούσε έχοντας στο βλέμμα μια σιωπηλή ευγνωμοσύνη. Αγαπούσε τη γαλήνη του παιδιού όταν ένιωθε καλά και στα ζεστά. Τότε το παιδί χαζογελούσε από χαρά, ύστερα η φωνή του σηκωνόταν προς τους αιθέρες, σαν αρχαίο τραγούδι, τα χείλη του ενώνονταν σε χαμόγελο, οι βλεφαρίδες χτυπούσαν, η φωνή υψωνόταν σε μια ψαλμωδία που δεν έλεγε τίποτε άλλο από το ότι οι βασικές του ανάγκες είχαν καλυφθεί, και ίσως να ήταν κι ένας τρόπος να ανταποδώσει την τρυφερότητα που είχε λάβει.

Ο πρωτότοκος του σιγοτραγουδούσε. Αφού είχε από νωρίς καταλάβει ότι η ακοή, η μόνη αίσθηση που λειτουργούσε, ήταν ένα εκπληκτικό εργαλείο. Το παιδί δεν μπορούσε ούτε να δει, ούτε να πιάσει, ούτε να μιλήσει, όμως μπορούσε να ακούσει. Συνεπώς, ο πρωτότοκος άλλαζε τη φωνή του. Του ψιθύριζε τις αποχρώσεις του πράσινου που το τοπίο ξεδίπλωνε μπροστά στα μάτια του, το φωτεινό πράσινο, το έντονο, το σκούρο, το απαλό, το λαμπερό, το κιτρινοπράσινο, το ματ.

Τσαλάκωνε φύλλα αποξηραμένης λουίζας κοντά στο αυτί του. Ήταν ένας θόρυβος διακεκομμένος που αντισταθμιζόταν από τον παφλασμό μιας λεκάνης με νερό. Καμιά φορά μας έβγαζε από τον τοίχο της αυλής και μας έριχνε από ύψος μερικών εκατοστών προκειμένου το παιδί να αντιληφθεί τον υπόκωφο ήχο της πέτρας πάνω στο έδαφος. Του έλεγε για τις τρεις κερασιές που, καιρό πριν, ένας χωρικός είχε μεταφέρει από μια μακρινή κοιλάδα πάνω στην πλάτη του. Είχε ανέβει το βουνό, μετά το είχε κατέβει, καμπουριάζοντας κάτω από το βάρος των τριών δέντρων που, λογικά, δε θα μπορούσαν να επιζήσουν σε αυτό το κλίμα και σε αυτή τη γη. Ωστόσο, οι κερασιές είχαν ως εκ θαύματος ανθίσει. Έγιναν το καμάρι της κοιλάδας. Ο γερο-χωρικός μοίραζε τη συγκομιδή του από κεράσια τα οποία και δοκίμαζαν με κάθε επισιμότητα. Την άνοιξη, τα λευκά τους άνθη, πίστευαν, έφεραν την ευτυχία. Τα πρόσφεραν στους αρρώστους. Ο καιρός πέρασε, ο χωρικός πέθανε. Οι τρεις κερασιές τον ακολούθησαν. Δεν ψάξαμε για εξήγηση επειδή ήταν εκεί, στο αυταπόδεικτο των ξαφνικά ζαρωμένων κλαδιών: τα δέντρα ακολούθησαν αυτόν που τα φύτεψε. Σε κανέναν δεν πήγαινε καρδιά ν' αγγίξει τους ξερούς και γκριζούς κορμούς που έμοιαζαν τόσο με επιτύμβιες στήλες, και ο μεγαλύτερος περιέγραφε στο παιδί ακόμα και τις παραμικρές τους αυλακώσεις. Σε κανέναν δεν είχε ξαναμιλήσει τόσο πολύ. Ο κόσμος είχε γίνει μια ηχητική σφαίρα, μεταβαλλόμενη, όπου ήταν δυνατό να μεταφράσεις τα πάντα σε ήχο και σε φωνή. Ένα πρόσωπο, ένα συναίσθημα, ένα παρελθόν είχαν την ηχητική τους αντιστοιχία. Έτσι, ο πρωτότοκος μιλούσε γι' αυτόν τον τόπο όπου τα δέντρα φύτεωναν στην πέτρα, που κατοικούνταν από αγριογούρουνα και αρπακτικά, αυτόν τον τόπο που υψώνεται και ανακτά τα δικαιώματά του κάθε φορά που ένας χαμηλός τοίχος φτιάχνεται, ένα

μονοπάτι ανοίγεται, επιβάλλοντας τη φυσική του κλίση, τη βλάστησή του, τα ζώα του, απαιτώντας πάνω απ' όλα την ταπεινοφροσύνη του ανθρώπου. «Είναι ο τόπος σου», του έλεγε, «πρέπει να τον ακούσεις». Τα πρωινά των Χριστουγέννων, έπαιρνε στα χέρια του τα περιτυλίγματα των δώρων και του αφηγούνταν, με κάθε λεπτομέρεια, το σχήμα και τα χρώματα του παιχνιδιού που δε θα χρησιμοποιούσε. Οι γονείς τον άφηναν να το κάνει, κάπως μπερδεμένοι, αρχικά τους απασχολούσε να σταθούν στα πόδια τους. Τα ξαδέλφια, με τη φόρα της μοιρολατρικής καλοσύνης, βάλθηκαν κι εκείνα να περιγράφουν με δυνατή φωνή τα παιχνίδια, και ύστερα, επεκτείνονταν στο σαλόνι, στο σπίτι, στην οικογένεια, μέχρι που έφταναν να παραληρούν, και ο μεγαλύτερος γελούσε κι εκείνος.

Όταν το σπίτι κοιμάται, εκείνος ξυπνάει. Δεν είναι ακόμη νεαρός, αλλά ούτε και μικρός. Κρατάει σφιχτά μια κουβέρτα στους ώμους του. Βγαίνει στην αυλή και πλησιάζει τον τοίχο. Ακουμπάει το μέτωπό του πάνω μας. Τα χέρια του σηκώνονται στο ύψος του κεφαλιού του. Είναι άραγε ένα χάδι ή περισσότερο η κίνηση ενός καταδικασμένου; Δε λείει τίποτα, ακίνητος στην παγερή σκοτεινιά, το πρόσωπό του πολύ κοντά μας. Ανασαίνουμε την ανάσα του.

Τις καλές μέρες, όταν το βουνό μοιάζει να ανακουφίζεται από την εύνοια των πρώτων ακτίνων, ο πρωτότοκος πηγαίνει στο πίσω μέρος του σπιτιού. Το έδαφος είναι ανηφορικό, σε αντίθεση με το ποτάμι που πολλαπλασιάζει τους καταρράκτες του. Προχωρά με προσοχή, στα χέρια φορτωμένος με αυτό το μεγάλο παιδί του οποίου το κεφάλι κουνιέται. Στον γοφό του αναπηδά μια τσάντα με ένα μπουκάλι νερό, ένα βιβλίο και μια φωτογραφική μηχανή. Εντοπίζει το

σημείο όπου ο τόπος είναι επίπεδος. Οι πέτρες σχηματίζουν μια μικρή παραλία. Ακουμπάει το σώμα απαλά, το χέρι πίσω από τον λαιμό. Στηρίζει τη μέση του, μετακινεί λίγο το σαγόνι του για να μείνει στη σκιά ενός πελώριου έλατου. Το παιδί βγάζει έναν αναστεναγμό ανακούφισης. Ο μεγαλύτερος τρίβει τις βελόνες που απελευθερώνουν ένα άρωμα σιτρονέλας και τις βάζει κάτω από τη μύτη του. Αυτά τα έλατα δεν είναι από εδώ, η γιαγιά του τα φύτεψε πριν από καιρό. Πιστεύουμε ότι αγάπησαν αυτό το βουνό επειδή έπιασαν, και φύτρωσαν, ακόμα κι αν η μεγαλοπρέπειά τους έπιανε πολύ χώρο. Δε μας νοιάζει πια για τα κλαδιά που πέφτουν στους ηλεκτρικούς στύλους και για τη γη που στερείται το φως εξαιτίας των κορυφών τους. Ο μεγαλύτερος βλέπει πάντα αυτά τα δέντρα σαν αξιοπερίεργα, και σίγουρα δεν είναι τυχαίο που ξαπλώνει τον αδελφό του από κάτω τους.

Του αρέσει αυτός ο τόπος. Κάθεται δίπλα στο παιδί. Διπλώνει τα γόνατά του και τα αγκαλιάζει με τα χέρια του. Διαβάζει, και αφού τελειώσει την ανάγνωση, μετά δε μιλά. Δεν του περιγράφει τίποτα. Ο κόσμος έρχεται σ' εκείνους. Οι τρικουάζ λιβελούλες σκουίζουν όταν περνούν κοντά από το αυτί. Οι κλήθρες αφήνουν τα κλαδιά τους να παρασυρθούν από το νερό, δημιουργώντας έναν φελλό από γλίτσα. Τα δέντρα σχηματίζουν δυο τείχη που περικλείουν ένθεν και ένθεν το ποτάμι και αν ο πρωτότοκος έχει λίγη φαντασία, θα δει τον εαυτό του καθισμένο σε ένα σαλόνι, με τις επίπεδες πέτρες, και το έλατο για ταβάνι. Βγάζει μερικές φωτογραφίες. Εδώ το ποτάμι είναι ήρεμο, τόσο διάφανο που φαίνεται το χαλί από βότσαλα στον βυθό του. Μετά η επιφάνεια ρυτιδώνει και κατεβαίνει σε λευκές φυσαλίδες που σκάνε στις ακίνητες λίμνες, που πέφτουν με τη σειρά τους στους καταρράκτες. Ο πρωτότοκος ακούει το ταξίδι του ποταμού, την ορμή του. Γύρω του,

ορθώνονται τείχη στο χρώμα της ώχρας και του πράσινου, κυματιστά κλαδιά σαν χέρια και λουλούδια σαν κονφετί.

Συχνά, η μεσαία αδελφή του πηγαίνει μαζί του. Τα δυο χρόνια που είχαν διαφορά ήταν μερικές φορές σαν είκοσι. Την κοιτάζει να προχωρά αργά μέσα στο παγωμένο νερό, ρουφώντας την κοιλιά, τεντώνοντας τα δάχτυλα. Μερικές φορές, κάθεται στις φτέρνες μέσα στο νερό, συγκεντρωμένη, προσπαθεί να πιάσει τις υδροβίες αράχνες που γλιστρούν στην επιφάνεια, βγάζει μια κραυγή χαράς όταν πιάνει κάποια. Τσαλαβουτά, πηδά, φτιάχνει ένα φράγμα από βότσαλα ή έναν μικρό πύργο. Επισοεί ιστορίες, έχει τη φαντασία που εκείνος δεν έχει. Η ξύλινη βέργα γίνεται σπαθί, το κέλυφος ενός βελανιδιού γίνεται κράνος. Μιλά σιγανά, σοβαρή. Το φως πέφτει στα καστανά μαλλιά της, είναι πολύ μακριά, τα κάνει πίσω με μια ανυπόμονη κίνηση. Ο πρωτότοκος λατρεύει να τη βλέπει να ζει. Παρατηρεί ότι πλέον δε χρειάζεται μπρατσάκια. Ότι ο ώμος της δεν κοκκινίζει, χάρη στο αντηλιακό. Ξαφνικά, σκέφτεται τη σφηκοφωλιά που το περασμένο καλοκαίρι κρυβόταν μέσα στο ψηλό έλατο. Σηκώνεται, ελέγχει και μετά ξανακάθεται. Μένει εκεί, με την καρδιά σφιγμένη μα χαρούμενη, περιτριγυρισμένος από εκείνους που αγαπά, την αδελφή του, τον αδελφό του και εμάς τις πέτρες, που χρησιμεύουμε για κρεβάτι ή παιχνίδι.

Με τον καιρό, το παιδί άρχισε να αναγνωρίζει τη φωνή του. Από τότε χαμογελούσε, βάβιζε, έκλαιγε, εκφραζόταν σαν ένα βρέφος, ενώ το σώμα του μεγάλωνε. Επειδή ήταν ξαπλωμένος και δεν περπατούσε, ο ουρανόσκος του είχε βαθουλώσει. Το πρόσωπό του, εκ των πραγμάτων, είχε γίνει πιο οβάλ, κάνοντας τα μάτια του να φαίνονται ακόμα πιο μεγάλη. Ο μεγαλύτερος έμενε για πολλή ώρα προσπαθώντας

να ακολουθήσει τις μαύρες μπίλιες του που έμοιαζαν να χορεύουν αργά. Ποτέ δε σκεφτόταν τα άλλα παιδιά που, σ' εκείνη την ηλικία, θα είχαν κάνει μεγάλη πρόοδο. Δεν τον συνέκρινε. Όχι τόσο αντανάκλαστικά λόγω προστασίας, όσο από μεγάλη ευτυχία, απόλυτη, τόσο γνήσια που η νόρμα τού φαινόταν βαρετή. Και, συνεπώς, αδιάφορη.

Ακουμπούσαν το παιδί στον καναπέ, με το κεφάλι να στηρίζεται σε ένα μαξιλάρι. Αυτό αρκούσε για να το κάνει ευτυχισμένο. Εκείνος άκουγε. Από την επαφή μαζί του, ο πρωτότοκος έμαθε τον κενό χρόνο, την ακίνητη πληρότητα των ωρών. Βυθιζόταν μέσα του, όπως εκείνος, για να αποκτήσει πρόσβαση σε μια εξαιρετική ευαισθησία (θρόισμα από μακριά, ανανέωση του αέρα, ψιθύρισμα της λεύκας της οποίας τα μικρά φύλλα, αναποδογυρισμένα από τον άνεμο, λάμπουν σαν πούλιες, στιγμιαίο βάρος φορτωμένο άγχος ή γεμάτο με χαρά). Ήταν μια γλώσσα των αισθήσεων, του ελάχιστου, μια επιστήμη της σιωπής, κάτι που δε διδάσκεται πουθενά αλλού. Από παιδί εκτός νόρμας, γνώση εκτός νόρμας, σκεφτόταν ο πρωτότοκος. Αυτό το πλάσμα δε μάθαινε ποτέ τίποτα και, ουσιαστικά, ήταν αυτό που μάθαινε στους άλλους.

Η οικογένεια αγόρασε ένα πουλί για να ακούει το τιτίβισμά του το παιδί. Αποκτήσαμε τη συνήθεια να ανοίγουμε το ραδιόφωνο. Να μιλάμε δυνατά. Να ανοίγουμε τα παράθυρα. Να αφήνουμε να μπουν μέσα οι ήχοι του βουνού προκειμένου το παιδί να μην αισθάνεται μόνο του. Στο σπίτι αντηχούσαν ο θόρυβος από τους καταρράκτες, τα κουνούνια των προβάτων, τα βελάσματα, τα γαβγίσματα των σκυλιών, οι φωνές των πουλιών, της βροχής και των τζιτζικιών. Ο πρωτότοκος δεν αργούσε μετά το σχολάσμα. Έτρεχε στο σχολικό. Στο κεφάλι του αλληλοσυγκρούονταν σκέψεις που δεν είχαν καμία δουλειά εκεί. Είχε μείνει απαλό σαπούνι

για το μπάνιο, φυσιολογικός ορός, καρότα για τον πουρέ; Η βαμβακερή μοβ πιτζάμα ήταν στεγνή; Δεν πήγαινε σε σπίντια φίλων. Δεν κοιτούσε τα κορίτσια, δεν άκουγε μουσική. Δούλευε πολύ.

Το παιδί έκλεισε τα τέσσερα. Ήταν πιο βαρύ να το σηκώνεις, αφού η ανάπτυξή του συνέχιζε. Το έντυναν με πιτζάμες που έμοιαζαν με φόρμες, όσο πιο χοντρές γίνεται, επειδή η ακινησία το είχε κάνει ευαίσθητο στο κρύο. Έπρεπε να το μετακινούν συχνά, αλλιώς το δέρμα του κοκκίνιζε σε διάφορα σημεία. Το ότι ήταν ξαπλωμένο το είχε οδηγήσει σε εξάρθρωση γοφών. Δεν τον πονούσε όμως, κρατούσε τα πόδια του στραβά. Ήταν αδύνατα, με μια χλωμάδα σχεδόν το ίδιο διάφανη με το πρόσωπό του. Ο μεγαλύτερος του έκανε συχνά μασάζ στους μηρούς με αμυγδαλέλαιο. Είχε αρχίσει να τον αγγίζει. Άνοιγε απαλά τα μικρά του χέρια που ήταν πάντα κλειστά για να βάλει μέσα τους διαφορετικά υλικά. Από το γυμνάσιο, έφερε τσόχα. Από το βουνό, μικρά κλαδιά πράσινης βελανιδιάς. Χάιδευε το εσωτερικό της παλάμης του με ένα ματσάκι μέντα, κυλούσε φουντούκια πάνω-κάτω στα δάχτυλά του, του μιλούσε πάντα. Τις βροχερές μέρες, άνοιγε το παράθυρο και έβγαζε το χέρι του αδελφού του έξω, για να νιώσει την επαφή με τη νεροποντή. Ή άλλοτε φυσούσε απαλά στο στόμα του. Το θαύμα συχνά γινόταν. Στο στόμα του παιδιού σχηματιζόταν ένα τεράστιο χαμόγελο, που συνοδευόταν από μια αδύναμη φωνή. Ήταν πολύ ευτυχισμένη, λίγο ανόητη, σώπαινε και μετά ξανάρχιζε πάλι, λίγο πιο οξεία, λίγο λιγότερο ανοιχτή, ήταν μια μουσική, σκεφτόταν ο μεγαλύτερος. Δεν αναρωτιόταν, όπως έκαναν οι γονείς του τη νύχτα, ποια θα ήταν η φωνή του αν μπορούσε να μιλήσει, ποιος θα ήταν ο χαρακτήρας του, ζωηρός ή λιγομίλητος, σπι-

τόγατος ή άτακτος, ποιο θα ήταν το βλέμμα του αν μπορούσε να δει. Εκείνος τον δεχόταν όπως ακριβώς ήταν.

Ένα απόγευμα του Απριλίου, στις διακοπές του Πάσχα, επωφελήθηκε από το ότι οι γονείς του έκαναν ψώνια για να τον πάει στο πάρκο. Ήταν μια πράσινη έκταση στην έξοδο της κωμόπολης, γεμάτη γύρω-γύρω-όλοι και τραμπάλες. Οι γονείς το δέχτηκαν με ένα ανήσυχο κούνημα του κεφαλιού, υποσχέθηκαν να μην αργήσουν και ύστερα πήγαν προς το κατάστημα με τα τρόφιμα. Ο πρωτότοκος έβγαλε το παιδί από το ειδικό κάθισμα του αυτοκινήτου. Όλα πλέον είχαν γίνει τέχνη. Έπρεπε να στηρίξει τα οπίσθιά του στους πήχεις του και να κρατάει και τον λαιμό του σταθερό. Είχε αρχίσει να νιώθει το βάρος του. Από μακριά, έμοιαζε με παιδί που έχει λιποθυμήσει.

Πέρασε τον δρόμο, διέσχισε την πύλη και έβαλε απαλά το παιδί να ξαπλώσει πάνω στο γρασίδι. Ξάπλωσε ανάσκελα δίπλα του, για να του περιγράψει χαμηλόφωνα το τοπίο γύρω τους. Οι φωνές έρχονταν από το σκάμμα με την άμμο, το τρίξιμο από το γύρω-γύρω-όλοι, τη μακρινή ηχώ από την αγορά που τους τύλιγε με ένα ηχητικό βαμβάκι. Διέκοπτε τα λόγια του για να του δώσει ένα φιλί στον καρπό. Παρακολουθούσε τις μύγες. Ο φόβος του ήταν να μην μπει κάποιο έντομο στο στόμα του παιδιού (το οποίο ανάσαινε με χειλή μισάνοιχτα, εξαιτίας του κατεστραμμένου ουρανίσκου του). Ξαφνικά, μια σκιά σκέπασε το πρόσωπό του. Άκουσε μια φωνή.

«Αγόρι μου, συγγνώμη που επεμβαίνω. Με πιάνει η ψυχή μου. Ε, ναι. Γιατί κρατάς αυτό το μαϊμούδάκι; Για να βγάλεις λεφτά;»

Ήταν η παρέμβαση μιας μητέρας, που είχε αξιέπαινες προθέσεις – γενικά, το ίδιο έχουν και οι μεγάλοι δολοφόνοι.

Ο πρωτότοκος στηρίχτηκε στους πήχεις του. Η κυρία δεν ήταν από το χωριό. Δε φαινόταν κακιά.

«Μα, κυρία, είναι ο αδελφός μου», είπε.

Έβηξε ενοχλημένη. Γύρισε την πλάτη κι άρχισε να πετάει χαρακτηρισμούς. Τότε, ο πρωτότοκος δεν ένιωσε ούτε λύπη ούτε θυμό. Δεν έβλεπε την κακεντρέχεια. Εκείνη η γυναίκα είχε πέσει έξω, αυτό ήταν όλο. Και το παιδί είχε δικαίωμα να περνάει καλά.

Αργότερα, θα ερχόταν η ενόχληση από τα βλέμματα των άλλων στο καροτσάκι, ένα συναίσθημα ντροπής που θα το βίωνε σαν προδοσία απέναντι στον αδελφό του. Θα χάραζε το αόρατο και τεράστιο σύνορο από εκείνους που ήταν δυνατοί μέσα στην κατακτημένη τους κανονικότητα. Εκείνοι με τη θορυβώδη υπερηφάνεια των οικογενειών, αυτά τα αφηνιασμένα όντα που κάνουν φασαρία, ακτινοβολώντας ζωή, αγνοώντας τα άμορφα σώματα και τους κατεστραμμένους ουρανόσκους, που βγαίνουν από τα αυτοκίνητα χωρίς να χρειάζεται να βγουν από το ειδικό κάθισμα. Θα ήταν οι μικρές λύπες των συμμαθητών των οποίων το σύμπαν κατέρρεε εξαιτίας ενός κακού βαθμού, το χαμόγελο μιας αβάσταχτης ευγένειας, ή ακόμα και ο οίκτος, που σε έκανε να προτιμάς την αηδία. Έτσι, αναγκαστικά, το βουνό έμοιαζε με μια μάζα χωρίς ηθική, καταδεικτική όπως είναι τα ζώα. Αυτή ήταν η ετυμολογία του καταφυγίου, *fugere*, το να φεύγεις*. Το βουνό επέτρεπε την οπισθοχώρηση, το να κάνεις ένα βήμα πίσω από τον κόσμο. Την ίδια ώρα όμως, ο μεγαλύτερος το ήξερε, έπρεπε να συνταχθεί μ' εκείνους, επειδή εκείνοι αποτελούσαν την κυρίαρχη και γεμάτη ζωή. Δεν έπρεπε να

* Refuge (καταφύγιο στα γαλλικά), fugere (απαρέμφατο ενεστώτα στα λατινικά του ρήματος fugio). (Σ.τ.Μ.)

Μια ωδή στη δύναμη της αντοχής.

Les Echos

**Η συγγραφέας αποκαλύπτει τη δύναμη των δεσμών
ανάμεσα στ' αδέρφια, την αμφιθυμία απέναντι
στη διαφορετικότητα και την εκπληκτική
δυνατότητά μας να προσαρμοζόμαστε.**

Page des Libraires

Ένα βαθιά συγκινητικό βιβλίο.

Γραφή έντονη και ολοζώντανη.

Le Parisien

**Ποιητικό, τρυφερό, λεπταίσθητο,
αυτό το βιβλίο μιλά για μια συνθήκη που
είναι ταυτόχρονα τραγική αλλά και φωτεινή.**

Le Figaro Magazine

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ

www.psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 26815